

STRUCTURAL ANALYSIS OF MOVEMENTS OF YOUNG FOOTBALLERS AND SOME RECOMMENDATIONS FOR MODERN YOUNG FOOTBALLERS

Annotation:

Tasks are defined for improving the theoretical training and technical-tactical skills of young footballers, developing professional qualities, as well as organizing the process of training young footballers based on scientific and methodological recommendations in accordance with international requirements for the development of modern football, based on which the essence of this work includes certain skills and abilities.

Keywords:

Professional, football, technical-tactical, physiological period, game, training.

Information about the authors

Turdiyev Ilhom,
*Jizzakh Polytechnic Institute, assistant teacher of the physical
education department*

O'zbekistonda barkamol avlodni tarbiyalash, qobliyatli yoshlarni sportga jalb etish, milliy futbolimizni yanada qo'llab quvvatlash va rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish, yosh futbolchilarni tanlab olish va ularda professional maxorat hamda ko'nikmalarni chuqur rivojlantirishni ta'minlash, shuningdek, ulardan futbol bo'yicha mamlakat klublari va terma jamoalariga ishonchli zahirani shakllantirish maqsadida O'zbekiston respublikasi Vazirlar Maxkamasining bir qator farmon va qarorlari qabul qilindi. Bu xujjatlarda yosh futbolchilarning nazariy tayyorgarligi va texnik taktik ko'nikmalarni takomillashtirish, professional fazilatlarini rivojlantirish, shuningdek, zamonaviy futbolni rivojlantirish xalqaro talablariga muvofiq xolda yosh futbolchilarni tayyorlash jarayonini ilmiy uslubiy tavsiyalar asosida tashkil etish vazifalarni belgilanadi. Mamlakatiizdagi bir qancha futbol mutaxassislarining fikricha yosh futbolchilarning texnik taktik ko'nikmalarni egallashda ortda qolishlarni, eng avvalo yosh futbolchilarni tayyorlashning dastlabki bosqichlaridayoq yuzaga keladigan muammolar bilan izoxlash mumkin. Ixtisoslashgan bolalar va o'smirlar olimpiya zaxiralari sport maktabining futbol bo'yicha "boshlang'ich tayyorgarlik" guruhida o'tkazilgan ilmiy tadqiqot ishlarida, rasmiy va norasmiy musobaqa faoliyatini qayd etish haqida ahamiyatli ma'lumotlar yig'ishga imkon berdi. Futbol o'yinlarida o'yinchilarning musobaqa faoliyatini o'rganish orqali olinadigan barcha ma'lumotlar, yosh futbolchilar tayyorgarlik jarayonini pedagogik to'g'ri tashkillashga imkon beradi.

Futbol mutaxassislari yosh o'spirin futbolchilar musobaqa faoliyatini o'rganishganda, texnik-taktik harakatlarning ko'pgina miqdoriy-sifat o'lchamlari borasida mohir futbolchilar ishonchli ustunlikka ega ekanliklarini aniqladi. Texnik-taktik harakatlarni bajarish ishonchliligi malakali futbolchilarda – 70%, yoshlarda – 52%. Bu yosh futbolchilar texnik-taktik tayyorgarlik darajasini past deb baholashga asos bo'ladi. Bunda bolalar- o'smirlar futboli rivojiga to'siq bo'layotgan ob'ektiv va sub'ektiv xususiyatli shart-sharoitlarning butun bir majmuasi ajratib ko'rsatiladi.

Olingan natijalar yosh futbolchilarning sport natijalariga erishuvda jismoniy tayyorgarlik va jismoniy rivojlanishni tashkil etuvchi sifatlar etakchi ahamiyatga ega ekanligidan, texnik-taktik imkoniyatlar esa sport natijasiga hal etuvchi ta'sir ko'rsata olmasligidan dalolat beradi.

Musobaqalar o'tkazishning ko'rib chiqilgan shartlari yosh futbolchilarning imkoniyatlariga to'la javob bermaydi. Bunday sharoitda o'yinlar qattiq tezkorlik-kuch xususiyatlariga ega bo'lib, ularda uzoq masofaga adressiz uzatishlar va yakkama-yakka kurashlar ko'payib ketadi, bu erta etilgan, ya'ni texnik-taktik jihatdan yutqizsa ham yaxshiroq jismoniy rivojlanish hisobiga ustunlikka ega bo'lgan o'g'il bolalardan foydalanishni taqozo etadi. Musobaqa o'tkazish shartlariga kiritilgan tahrirlardan so'ng yakkama-yakka kurashlar miqdorining 18,7 ta usulgacha ishonchli kamayishi yuz berdi. Uzoq masofaga uzatishlar miqdori birmuncha kamaydi, qisqa va o'rta masofaga uzatishlar soni esa ortdi. Aldab o'tish hamda to'pni olib qo'yish kabi texnik-taktik harakatlarning 1,5 barobardan ortiqroqqa keskin ko'payishi alohida kuchli o'yinchilar qiymati oshishiga olib keladi hamda ulardan o'yinda unumli foydalanishni ko'zda tutadi, bu esa sport natijasida ham aks etadi. SHu tariqa golli vaziyatlar miqdori 82,5% ga oshadi.

Funkstional holatni aniqlash, jismoniy sifatlar va texnik tayyorgarlikni rivojlantirish maqsadida 15-17 yoshli futbolchilar ustida tadqiqotlar o'tkazildi.

Musobaqa faoliyati tahlilining ko'rsatishicha, Toshkent shahar sport maktabining 15-17 yoshli futbolchilari bir o'yinda o'rtacha 415-512 ta texnik-taktik harakatni bajarishadi, xatolar esa 38-40%. Agar qisqa uzatishlar hisobga olinmasa, u holda 324-380 texnik-taktik harakat va 41-43% xato, ya'ni yosh futbolchilar qisqa uzatishlarni ko'proq qo'llaydilar.

Bu yoshda o'yinda texnik-usullarni ko'proq qo'llash xususiyati qayd etiladi:

- himoyachilar – qisqa va o'rta masofaga to'p uzatishlar, to'pni olib qo'yish, bosh bilan o'ynash, to'pni yo'l-yo'lakay tutib qolish, uzoq masofaga uzatishlarni eng yuqori – 47-51% xatolar bilan, to'pni olib qo'yishni – 33-35%, bosh bilan o'ynashni – 34-47%, aldab o'tishni – 31-39% xato bilan bajarishi aniqlandi;
- yarim himoyachilar – qisqa, o'rta, uzoq masofaga to'p uzatishlar, to'pni olib yurish va raqibni aldab o'tish, uzoq masofaga uzatishlarni bajarish vaqtida xatolar foizining eng yuqori darajasi – 47-48%, aldab o'tishda – 36-37%, bosh bilan o'ynashda – 36-40%, darvozaga zarba berishda – 47-51% bilan bajarishi aniqlandi;

hujumchilar – qisqa va o'rta masofaga to'p uzatishlar, darvozaga zarba berish, uzoq masofaga to'p uzatishlarni bajarishda xatolar foizi – 46-47%,

darvozaga zarba berishda – 53-66%, to'pni olib qo'yishda – 34-41%. To'pni olib yurish va aldab o'tishdan kamroq foydalanishlari ma'lum bo'ldi.

O'yinchilarning musobaqadagi texnik harakatlarini tadqiq etish bu murakkab sharoitda yosh futbolchilar turli texnik usullarni aniq va tez bajara olmasliklarini ko'rsatdi. Bu yosh futbolchilarning mashg'ulot va musobaqa faoliyati orasidagi nomuvofiqlik natijasidir.

Malakali va yosh futbolchilarning to'p bilan bajariladigan alohida taktik harakatlarini tahlil etish natijasida asosiy taktik harakat – to'p uzatish malakali himoyachilarga qaraganda yoshlarda kamroq hajmni egallashi ma'lum bo'ldi. Qanot himoyachilarida qisqa uzatishlar yuqori malakali himoyachilarnikiga qaraganda 21,6% ga, markaziy himoyachilarda esa 28,6% ga kamroq.

Yosh futbolchilar o'rta va uzoq masofaga to'p uzatishlardan foydalanadilar. SHuni qayd etish mumkinki, ular bunday uzatishlarni hujum boshlash zonasida adressiz to'pni olib qo'yish chog'ida asossiz qo'llaydilar. To'pni olib qo'yib hujumni davom ettirish bir xil solishtirma hajmga ega (12,6%). Yarim himoyachilarda to'p uzatishning usullar zahirasidagi solishtirma hajmi eng yuqoridir.

Yosh yarim himoyachilar uzoq (16,5% ga) va o'rta masofaga to'p uzatishlarni malakali futbolchilarga qaraganda ko'proq, qisqa uzatishlarni esa, aksincha, kamroq (20,2% ga) qo'llaydilar. To'pni olib qo'yib hujumni davom ettirishda malakali futbolchi – yarim himoyachilar ancha faol, chunki ular to'pni olib qo'yishni hujum harakatlarini davom ettirish zonasida amalga oshiradilar. Raqibni aldab o'tishni yosh futbolchilar – yarim himoyachilar malakali sportchilarga nisbatan ko'proq qo'llaydilar. Ta'kidlash zarurki, yosh futbolchilar hujum harakatlarini davom ettirish zonasida raqibni aldab o'tishdan tez-tez va ko'pincha asossiz foydalanadilar.

Turli malakaga ega bo'lgan jamoalarning hujumchilari ko'proq to'p uzatishlarni qo'llaydilar: yoshlarda u taktik harakatlar umumiy miqdorining 60,5 dan 71,7 gacha foizini, yuqori malakali o'yinchilarda esa 73-77,9% ini tashkil etadi. Raqibni aldab o'tishni yosh qanot hujumchilari katta yoshlilarga nisbatan ancha ko'p qo'llaydilar, markaz hujumchilarida uning solishtirma hajmi kattalarnikidek .

Taktik harakatlardan foydalanishning maqsadga muvofiq-ligi hamda solishtirma hajmi to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil qilish natijasida o'quv materialini takomillashtirish va oqilona qo'llash maqsadida ularning mazmuni aniqlandi:

- 1) hujumni boshlash va rivojlantirish zonasida qisqa, o'rta, uzoq masofaga uzatishlar hamda himoyachilar va yarim himoyachilardan to'pni olib qo'yib, hujumni davom ettirish;
- 2) hujumni rivojlantirish va yakunlash zonasida yarim himoyachilar va hujumchilar oldida raqibni aldab o'tish;
- 3) hujumni rivojlantirish hamda yakunlash zonasida hujumni yakunlab, darvozaga zarba berish va yarim himoyachilar va hujumchilar oldida to'p uzatish.

Sport o'yinlarida oqilona boshqaruvchi harakatlarni tashkil etish uchun dastlab faoliyatning belgilovchi turini – ushbu holatda musobaqalashuv turini tahlil etib olish zarur.

Tadqiqot davomida sportchilarning oddiy sharoitdagi hamda hissiy va psixik zo'riqish darajasi ortgan paytdagi faoliyati samaradorligi bo'yicha qo'lga kiritilgan ma'lumotlarni taqqoslaganda, yosh futbolchilar faoliyatiga ishonchlilik talablariga muvofiq etarlicha xolis baho berish mumkin.

Sportchilarning musobaqa faoliyati ko'rsatkichlari qiymati ekstremal sharoitlarda ancha pasayadi. Bu, eng avvalo, texnik-taktik harakatlarni bajarish aniqligiga taalluqli. Bunday sharoitda umumiy aniqlik, hujum va mudofaa harakatlari aniqligi ko'rsatkichlari pasayadi, o'yinchilarning jamoa samaradorligi koeffitsientiga qo'shgan alohida hissasi kamayadi, shuningdek, tashabbusni amalga oshirish samaradorligi ham pasayadi.

Ekstremal sharoitlarda yosh futbolchilarning o'yin faolligi ko'rsatkichi ancha past bo'ladi hamda turli texnik-taktik harakatlarning umumiy hajmidanisbati o'zgaradi. Mudofaa yo'nalishidagi harakatlar miqdori ortib, hujum harakatlari kamayadi.

O'tkazilgan tadqiqiy ma'lumotlarga ko'ra, yosh futbolchilarning musobaqa faoliyatlarini korrelyastion tahlili yoshlar futbolining samaradorligi va ishonchliligi tarkibini aniqlashga imkon beradi [45].

1. Yosh futbolchilar faoliyati samaradorligi yuqori hujum faolligi hamda hujum va himoya harakatlarining aniqligini uyg'unlashtirish orqali ta'minlanadi. Faoliyatning eng muhim xususiyatlari umumiy aniqlik, tashabbus, himoya faolligi ko'rsatkichlari sanaladi. Ular yordamida muayyan yoshlar jamoalarining samaradorligi darajasiga qiyosiy baho berish, shuningdek, alohida o'yinchilarning jamoa faoliyati samaradorligiga qo'shgan hissasini baholash mumkin.
2. Musobaqa faoliyati ishonchliligi: hujum harakatlari yuksak darajadagi faolligi hamda aniqligi, mudofaa faolligining eng maqbul darajadagi ifodaliligi, mudofaa harakatlarining aniqligi yordamida ta'minlanadi. Ekstremal sharoitlardagi faoliyatni tashkil qilishda xatoliklar va tashabbus ko'rsatkichlari jiddiy ahamiyatga ega.

3. Yosh futbolchilar musobaqa faoliyati va shaxsiy xususiyatlari tahlili aniqlikning turli xillari bilan tavsiflanuvchi uch guruhni farqlab ko'rsatishga imkon beradi: samarali, ishonchsiz, samarasiz-ishonchsiz. Tayyorgarlikning aniqlangan turlarini qayd etish o'yinchilar texnik-taktik tayyorgarligini individuallashtirishga ko'maklashadi.

Yosh futbolchilar tayyorgarligi tizimining eng muhim elementlaridan biri majmualiy nazoratdir.

Pedagogik kuzatuv ma'lumotlarini o'rganish natijasida ayon bo'ldiki, kichik yoshli maktab o'quvchilari tashkil etgan o'yinlar bir vaqtda ishtirok etuvchilar miqdori kam bo'lgan sharoitda, kichik o'yin maydonchalarida o'tkaziladi. Bir vaqtda ishtirok etuvchilar soni ikki kishidan o'n kishigacha bo'lishi mumkin. Ularning soniga qarab maydonchalarning o'lchami (m): 10x5; 10x10; 15x15; 20x15; 30x20; 40x30 ni tashkil etadi.

- birinchidan, uzoq masofaga to'p uzatishlarni hujum chizig'iga tezroq etkazmoqchi bo'lgan himoyachilar hammadan ko'p qo'llaydilar. Lekin ularning to'p uzatishlari, odatda, uzunasiga bajarilib, raqib tomonidan tutib qolinadi;
- ikkinchidan, bunday uzatishlarda to'p juda yuqori traektoriya bo'ylab uchadi, zarur zonaga etib borganda esa, raqibning himoya chizig'i qayta tashkillanib, hujum ostidagi darvoza yaqinida xavfli hududlarni yopishga ulguradi.

To'pni olib yurish va aldab o'tish vaqtida yosh futbolchilarning xatolari ko'rsatkichlari taxminan yuqori malakali o'yinchilarnikidek, lekin yoshlarda to'pni olib yurishda bu ko'rsatkichlar tebranib turadi.

To'pni olib qo'yishda yoshlarning xatolari qiymati – 50%, to'pni yo'l- yo'lakay tutib qolishda – 45%. Bosh bilan o'ynash va darvozaga zarba berish (ayniqsa, yakkama-yakka kurashlarda) mamlakatimiz futbolchilari an'anaviy ravishda chet elliklarga yon beradigan usullardir.

Shunday qilib, yosh futbolchilar va yuqori malakali jamoalarning o'yinchilari texnik-taktik harakatlaridagi aniqlik ko'rsatkichlarini taqqoslashda salbiy narsa ko'zga tashlanadi: bolalik davrida ko'p xatolar bilan bajarilgan usullar malakali sportchilarning o'yinida ham musobaqa faoliyati muvaffaqiyatini cheklovchi tarkibiy qismligicha qoladi.

Yosh futbolchilar texnik-taktik harakatlari tuzilishini o'zgartirish bir qator xususiyatlarga ega. Agar to'pni o'rtacha masofaga uzatish texnik-taktik harakatlar umumiy miqdorining 4-6% ini, uzoq masofaga uzatishlar 9-14% ini tashkil etsa, qisqa uzatishlar miqdori 21% dan 43% gacha bo'lgan oraliqda bo'ladi. Evropaning eng yaxshi terma jamoalarida qisqa uzatishlar barcha texnik-taktik harakatlarning 18-28% ini, o'rta masofaga uzatishlar 13-18% ni, uzoq masofaga uzatishlar 8-11% ni tashkil qiladi.

Yosh futbolchilarda to'pni olib yurish, aldab o'tish, to'pni olib qo'yish, yuqorida yakkama-yakka kurashish singari usullar dinamikasida mo'tadil variantlilik qayd etiladi. Biroq har bir jamoa uchun mazkur texnik-taktik harakatlarning eng maqbul nisbati mavjud bo'lib, u jamoa imkoniyatlarining amalga oshirilishi hamda zarur natijaga erishishini ta'minlaydi.

Yosh futbolchilarning koordinatsion qobiliyatlari, chaqqonligi o'yinning texnik elementlarini muvaffaqiyatli egallashga asoslanadigan poydevordir. Zamonaviy futbol sharoitida to'pni tezkorlik bilan olib yurish va raqibni aldab o'tishni bajarish vaqtida bu sifatlarning ahamiyati yaqqol namoyon bo'ladi.

10-16 yoshli futbolchilarning o'yinda to'pni olib yurish va aldab o'tishlarini kuzatish texnik-taktik harakatlar ko'rsatkichlarining miqdoriy va sifat xususiyatlaridagi yosh dinamikasini yuzaga chiqardi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 4 dekabrda PF 58-87-sonli «O'zbekiston futbolini rivojlantirishning mutlaqo yangi bosqichga olib chiqish chora tadbirlari tug'risida»gi Farmoni

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 7 apreldagi PQ-115 son «O‘zbekistonda ommaviy va professional futbolni xar tomonlama rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risidagi» Qarori
3. Айрапетьянц Л.Р., Годик М.А. Спортивные игры. Т., изд. Ибн Сино, 1991.
4. Акрамов Р.А. Игровые и тренировочные нагрузки в футболе. Учебное пособие. -Т., изд. Ибн Сино, 2002.
5. Акрамов Р.А. Ёш футболчиларни танлаб олиш ва тайёрлаш. - Т., изд.